

ČESKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ V RÁMCI EVROPSKÉ INTEGRACE

EVA TOMÁŠKOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Abstrakt

Příspěvek se zabývá problematikou českého zemědělství v rámci evropské integrace. Cílem příspěvku je zjistit situaci v českém zemědělství před a po připojení k EU. Dílčím cílem je taktéž naznačení příležitostí českého zemědělství. V příspěvku je pojednáno o subjektech podnikajících v zemědělství v ČR, zemědělské produkci v ČR a EU, produktivitě tohoto sektoru, soběstačnosti EU u vybraných zemědělských produktů a podíl prostředků rozpočtu EU vydávaných na jednotnou zemědělskou politiku.

Klíčová slova

české zemědělství, EU, jednotná zemědělská politika, rozpočet EU

Abstract

This article deals with the Czech agriculture from the view EU integration. The aim of this article is to know the situation in the Czech agriculture before joining Czech Republic to the EU and current situation. The article should show the future of Czech agriculture in EU and the opportunity to better offer of Czech agricultural products. There is written a word or two about specific of Czech agricultural subjects, agricultural production in the Czech Republic and in the other member or EU, productivity of this sector, self-supporting the EU of selected agricultural products, the EU budget and the rate of this budget related to agricultural politics.

Key words

Czech agriculture, EU, agricultural politics, EU budget

Úvod

Perspektivy českého zemědělství jsou oblastí zájmu, k níž se vyjadřují nejen odborníci, politici, ale taktéž laici. Ačkoliv tento ekonomický sektor přispívá na tvorbu celkového HDP nejnižší měrou, přesto je součástí tradiční ekonomiky a takto je k němu i přistupováno. Pěstování plodin a chování hospodářských zvířat se v některých kruzích dědí z generace na

generaci, proto jakýkoliv zásah mající za následek regulaci zemědělské výroby vyvolá toliko negativních postojů z řad široké veřejnosti.

Diskuze na toto téma se před vstupem ČR do EU ještě zintenzívnily, neboť bylo zřejmé, že tato oblast bude muset být regulována jednotně, dle zájmů všech členů EU a že české zemědělství bude v tomto směru značně eliminováno. A to i přesto, že EU každoročně vydává značné finanční prostředky ze svého rozpočtu na podporu zemědělských subjektů.

Tento příspěvek se zabývá českým zemědělstvím v rámci evropské integrace. Cílem tohoto příspěvku je přiblížit základní situaci panující v českém zemědělství před a po vstupu do EU, naznačit další vývoj a příležitosti rozvoje českého zemědělství. Metodami použitými pro zpracování tohoto příspěvku byly analýza a komparace.

Zemědělství v ČR

Abychom mohli posoudit situaci v českém zemědělství, je nutné analyzovat několik ukazatelů. Prvním z nich je vývoj počtu subjektů v zemědělství, dále pak vývoj zemědělské produkce a produktivitu v oblasti zemědělství.

Zemědělské subjekty v ČR

Zemědělské subjekty se na rozdíl od ostatních subjektů ekonomiky vyznačují určitými specifiky. Mezi tato specifika můžeme zařadit:

- produkce je dodávána předem sjednanému jednomu či několika málo odběratelům
- s odběrateli jsou uzavřeny dlouhodobé smlouvy
- nejdůležitější faktory pro volbu dodavatele nezaujímá jen samotná kvalita produkce, ale také dodržení množství produkce a dodržení dohodnutého termínu

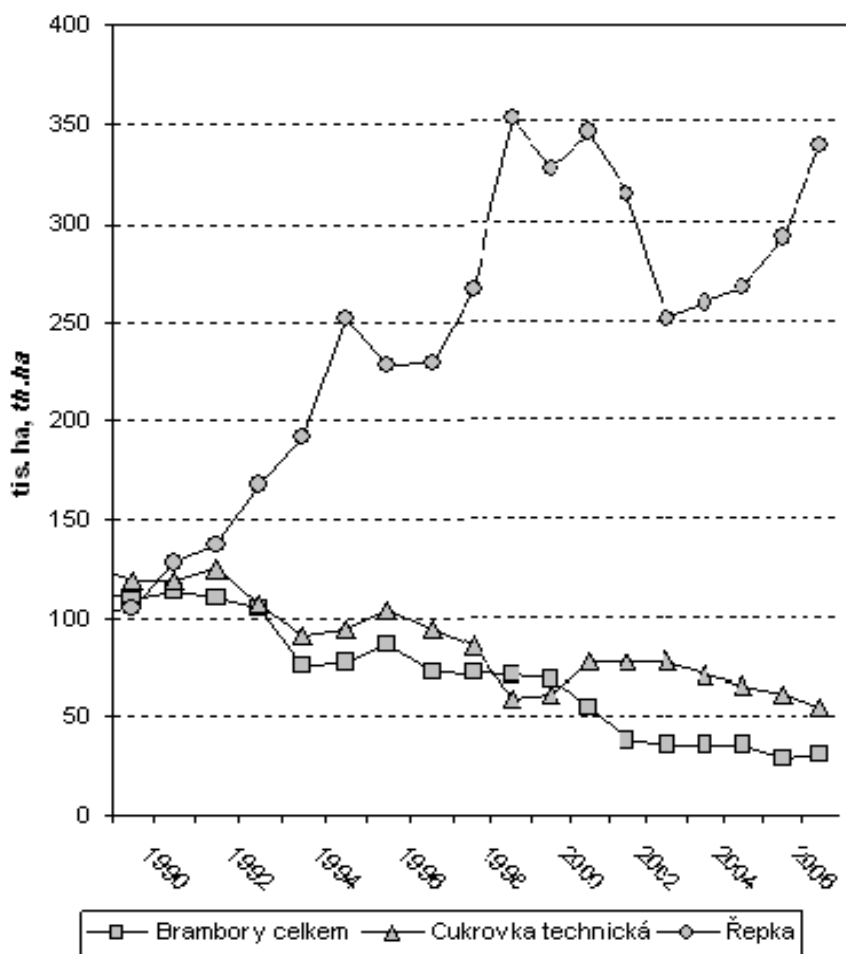
Podíl zemědělských subjektů na celkovém počtu podnikatelských subjektů v České republice se podle Českého statistického úřadu pohybuje přes 5 %. Podle Českého statistického úřadu je tedy v oblasti zemědělství a lesnictví evidováno cca 133 800 podnikatelských subjektů. Do roku 2003 docházelo k postupnému nárůstu těchto subjektů. Poměr mezi nově vzniklými a zaniklými byl cca 1,2 : 1. Tento poměr se však po roce 2004 změnil v neprospěch nově vzniklých zemědělských podniků, a to poměrem 1 : 1,3.

Pokud bychom se zaměřili na insolvenční zemědělských subjektů, pak po vstupu ČR do EU nedošlo k jejich výraznějšímu nárůstu. V zemědělství je počet insolventních subjektů 0,14 %, tj. stejný poměr jako průměr celé ekonomiky.

Z hlediska právní formy zauímají nejčetnější podíl 90 % fyzické osoby (cca 121 000 subjektů). Družstva se pak na celkovém počtu podnikajících subjektů podílí pouze malým zlomkem. Podle Českého statistického úřadu je v této oblasti činných cca 1600 družstev.

Zemědělská produkce v ČR

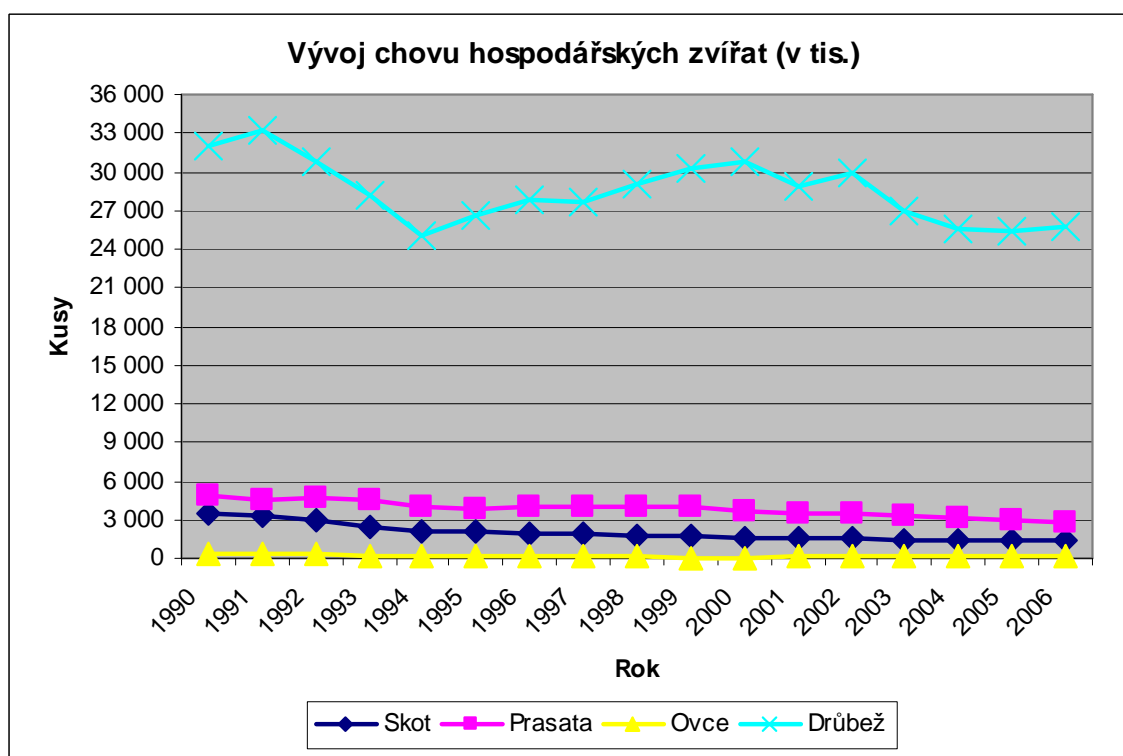
Zemědělskou produkci v ČR můžeme opět hodnotit dle několika kritérií. Prvním z nich může být velikost plochy oseté zemědělskými plodinami. V Grafu 1 je uveden vývoj plochy osetých pěstí v letech 1990 až 2008. Ve sledovaném období došlo k výraznému poklesu osetí brambory a cukrovkou. Výrazný nárůst vykázala jen řepka.

Graf 1: Plochy osevní zemědělských plodin (Zdroj: ČSÚ)

Oproti roku 2003 došlo v roce 2004 k výraznému nárůstu obilovin. Od roku 2004 však opět dochází k mírnému poklesu. Po roce 2003 Vzhledem k současné zemědělské politice EU se u pěstovaných plodin nepředpokládá žádný výrazný nárůst.

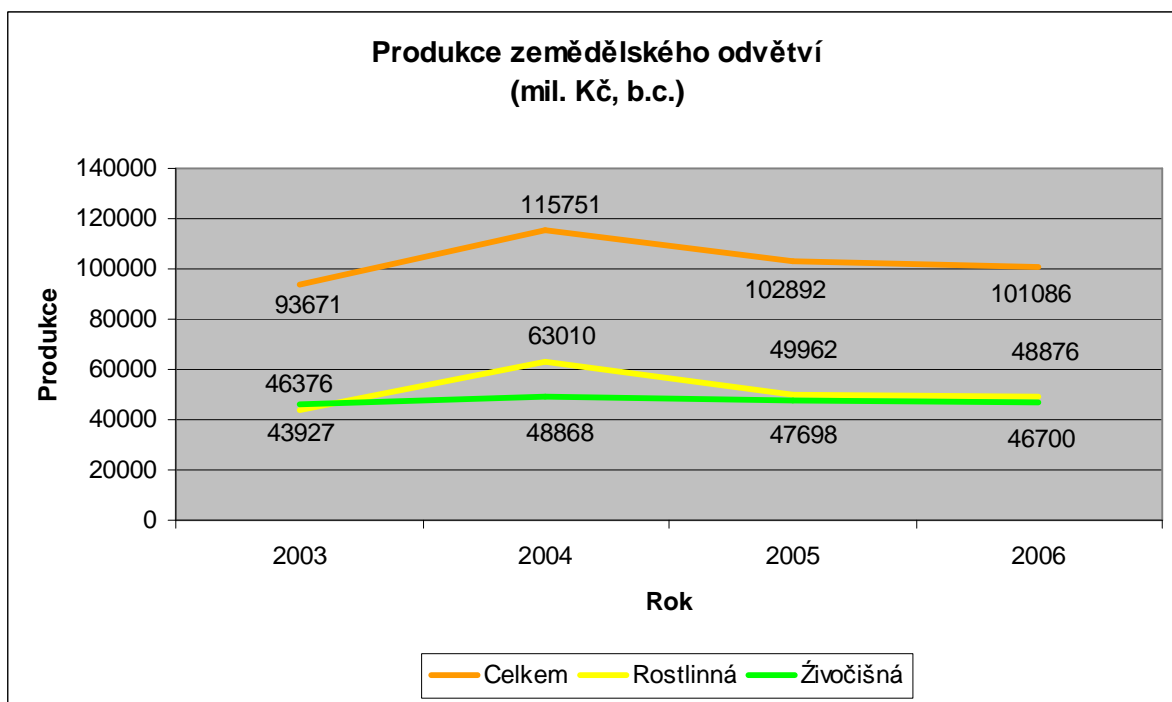
Druhým kritériem může být počet kusů chovaných hospodářských zvířat. V Grafu 2 je zachycen jejich vývoj od roku 1990 po rok 2006. V daném období je patrný pokles všech druhů hospodářských zvířat, nejvýraznější rozptyl je u chovu drůbeže. Výkyvy mohou být mimo jiné způsobeny i z důvodu nemocností a rozšíření epidemií, např. ptačí chřipky. Ačkoliv to z grafu není patrné jediný mírný nárůst po vstupu ČR do EU byl zaznamenán u chovu ovcí. V roce 2006 taktéž došlo k mírnému zvýšení počtu drůbeže. Z výše uvedených informací je však znatelný útlum chovu hospodářských zvířat po vstupu do EU, ačkoliv tento není jedinou příčinou snížení počtu chovů.

Graf 2: Vývoj chovu hospodářských zvířat v tis. kusech (Zdroj : ČSÚ)

V Grafu 3 je uvedena produkce zemědělského odvětví v České republice. Z dat uvedených v tomto grafu je patrné, že zemědělská produkce kulminovala v roce 2004, dále pak dochází

k postupnému poklesu. Výkyvy v rámci rostlinné výroby jsou daleko výraznější na rozdíl od živočišné výroby, která ve sledovaných letech byla spíše rovnoměrná či mírně se snižující.

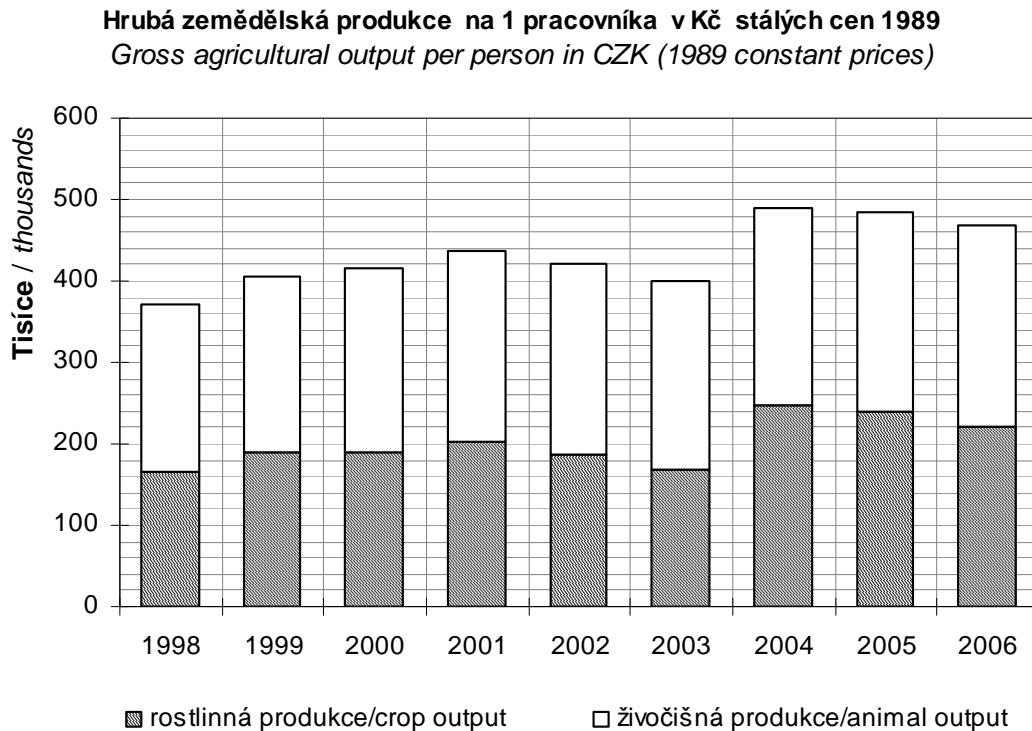
Graf 3: Produkce zemědělského odvětví (Zdroj: ČSÚ)

Nutné je také podotknout tu skutečnost, že uvedený graf obsahuje produkci v rámci běžných cen. Abychom mohli danou situaci řádně zhodnotit, je nutné zohlednit i vývoj cen zemědělských výrobců. V roce 2003 došlo podle Českého statistického úřadu k poklesu cen zemědělských produktů o 2,9 %, v roce 2004 pak došlo k výraznému vzrůstu cenové hladiny, a to až o 8,1 %. V roce 2005 vykázala cenová hladina u zemědělských produktů pokles o 9,4 %, následující rok pak nárůst o 1,1 %. Na základě těchto informací je patrné, že nárůst v roce 2004 byl způsoben vzrůstem cenové hladiny a taktéž na poklesu produkce se v následujících letech výrazně podílela i změna cenové hladiny. Množství produkce je díky těmto skutečnostem v uvedeném období spíše vyvážené.

Produktivita v českém zemědělství

Produktivitu v oblasti zemědělství znázorňuje Graf 4. Produktivita se ve sledovaných letech zvyšovala, její výrazný nárůst však můžeme spatřit v roce 2004. Do tohoto data převažovala živočišná produkce nad rostlinou produkcí v poměru cca 1,3 : 1. Od roku 2004 však dochází k přibližnému vyrovnání obou těchto oblastí, nadále však v mírně převyšuje živočišná výroba,

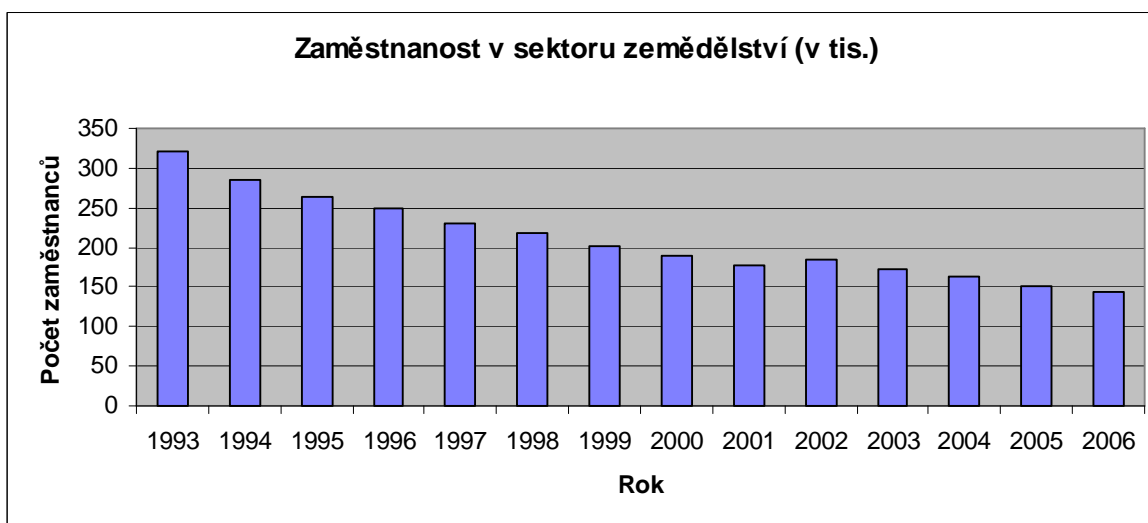
a to poměrem cca 1,1 : 1. Vzrůst produktivity je po celé sledované období zejména dán vzrůstem produktivity rostlinné výroby. Od roku 2004 dochází k mírnému poklesu produktivity.

Graf 4: Hrubá zemědělská produkce na pracovníka (Zdroj: ČSÚ)

Opětovně má na produktivitu českého zemědělství vliv řada faktorů. Jedním z nejvýraznějších faktorů je nepochybně vývoj počasí a výskyt nemocí. Lze předpokládat, že vstup ČR do EU mohl mít taktéž pozitivní vliv na zvýšení produktivity daného odvětví, nicméně, abychom mohli tuto domněnku potvrdit, bylo by nutné nejprve provést detailní analýzu, ta ovšem není předmětem této práce.

Zvyšování produktivity zemědělství verifikuje i srovnání celkové produkce a zaměstnanosti v sektoru zemědělství. Vývoj zaměstnanosti v sektoru zemědělství je patrný z Grafu 5. Od vzniku ČR dochází ke snižování počtu zaměstnanců. Jedinou diferenciaci vykázal rok 2002, kdy byl počet zaměstnanců v zemědělství krátkodobě zvýšen. Následující rok však vývoj sleduje předchozí trend. Tento výkyv v roce 2002 mohl být zapříčiněn povodněmi v ČR, kde na základě spekulativní domněnky, mohl být zaměstnán vyšší počet pracovníků, kteří pomáhali s likvidací následků škod po povodních. V zemědělství nyní pracuje méně než polovina počtu pracovníků evidovaných v roce 1993.

Graf 5: Vývoj zaměstnanosti v sektoru zemědělství (Zdroj: ČSÚ)

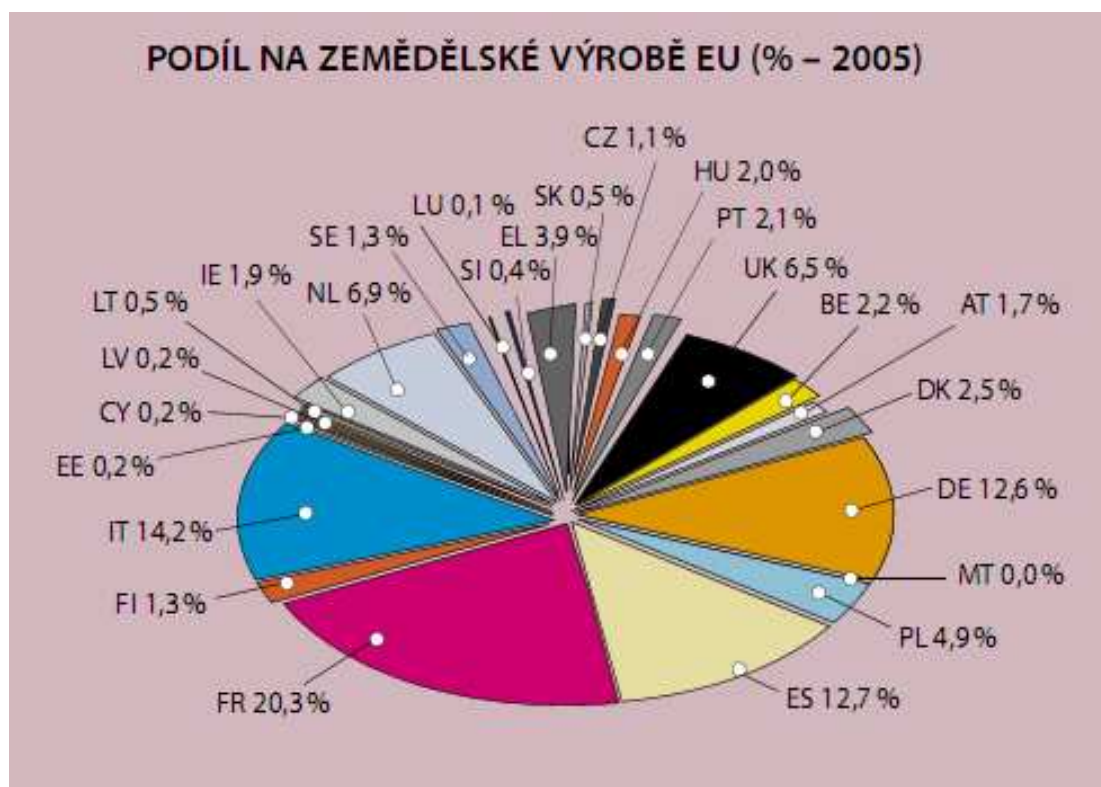
Na závěr této podkapitoly je nutné podotknout, že práce v zemědělství příliš zájemců o práci neláká. Nezaměstnaní si raději vybírají jiné druhy činnosti, případně dále vystupují v pozici nezaměstnaných než aby pracovali v tomto sektoru. Důvodem tohoto stavu je ta skutečnost, že mzdy v zemědělství patří k nejnižším v zemi. Dle Českého statistického úřadu se průměrné mzdy zaměstnanců v zemědělství v roce 2005 pohybovaly ve mzdové kategorii 10 000 – 12 000 Kč, přičemž vyjma zdravotnictví a ostatních veřejných služeb vykázala v tomto roce všechna ostatní odvětví průměrnou mzdu vyšší než 20 000 Kč.

Zemědělství EU

Taktéž k pochopení současné zemědělské politiky EU vyžaduje alespoň zevrubnou analýzu několika důležitých faktorů. Nejprve se podíváme na podíl jednotlivých členských států EU na zemědělské výrobě, dále je vhodné v tomto směru zhodnotit soběstačnost EU alespoň u vybraných zemědělských produktů a následně se zaměříme na výdaje rozpočtu EU do této oblasti.

Podíl států EU na zemědělské výrobě

K pochopení postavení našeho státu při dojednávání limitů množství produkce v jednotlivých oblastech zemědělství je nutné vnímat je v kontextu podílu naší produkce na celkové produkci EU. V Grafu 6 je znázorněn podíl členských států na zemědělské výrobě EU.

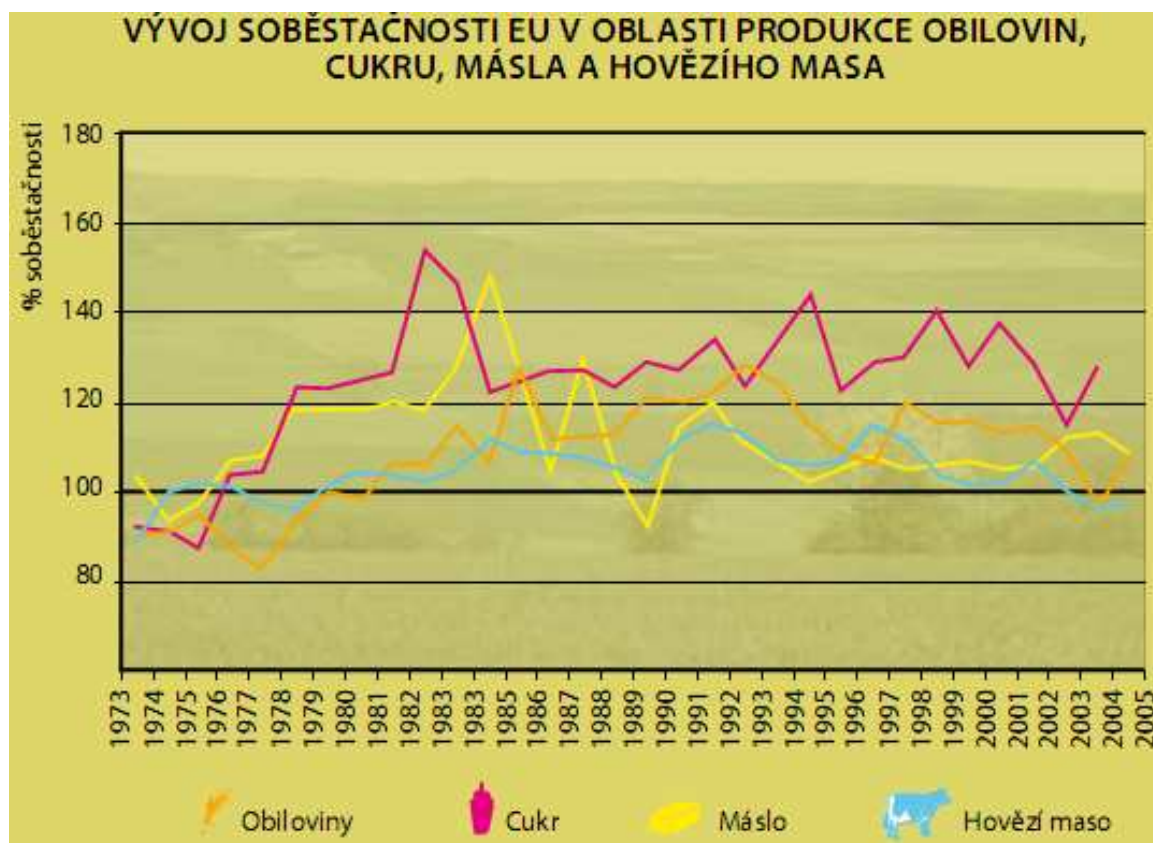

Graf 6: Podíl států EU na zemědělské výrobě (Zdroj: Společná zemědělská politika)

Skutečnosti uvedené v tomto grafu nejsou pro nás a pro naše zemědělce příliš povzbudivé. Česká republika se podílí na celkové produkci EU pouze cca 1 % (v roce 2005 to bylo 1,1 %). V tomto ohledu by se dalo říci, že se víceméně jedná o zanedbatelné procento. Vůdci v oblasti zemědělství jsou Francie (20,3 % podílu produkce v roce 2005), Itálie (14,2 % podílu produkce v roce 2005), Španělsko (12,7 % podílu produkce v roce 2005) a Německo (12,6 % podílu produkce v roce 2005). Tyto čtyři státy zaujímají cca 60 % produkce celé EU. Je tedy zřejmé, že mají taktéž na vývoj jednotné zemědělské politiky největší vliv. Česká republika v tomto směru nemůže těmto zemím konkurovat.

Soběstačnost EU ve vybraných zemědělských produktech

Druhým faktorem, prostřednictvím něž budeme moci lépe predikovat vývoj českého zemědělství je soběstačnost zemědělské produkce v EU. Graf 7 zobrazuje vývoj soběstačnosti EU u vybraných zemědělských surovin. Jedná se o komplexní vývoj třicetileté situace na trhu EU, počínaje rokem 1973 a konče rokem 2005.

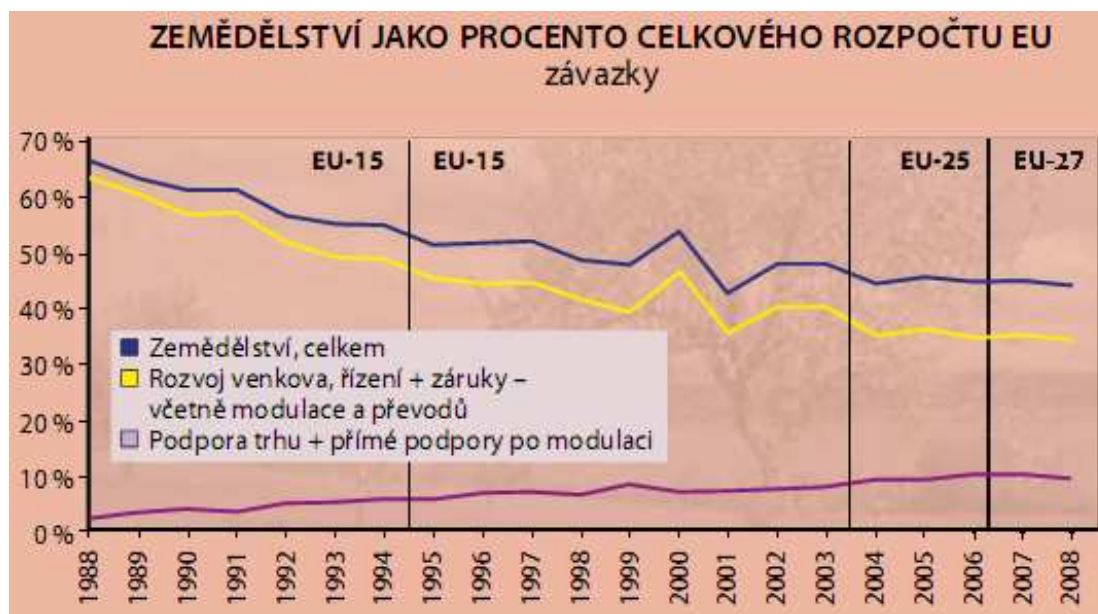

Graf 7: Soběstačnost EU v produkci vybraných zemědělských výrobků (Zdroj: Společná zemědělská politika)

Zevrubnou analýzou tohoto grafu získáváme pro české zemědělství ne příliš potěšující výsledek. EU byla v celé své historii v produkci zemědělských výrobků spíše soběstačná a vytvářela často i výraznou nadprodukcí. Soběstačnou začala být u všech čtyřech sledovaných produktů od roku 1980. Od tohoto data se z produkce 100 % a vyšší vychýlila pouze v roce 1989 – 1990 nižší produkcí másla a v roce 2003 poklesem produkce obilovin a hovězího masa, jehož mírná nesoběstačnost je patrná i v následujících letech. Naopak pro české zemědělství po dlouhá desetiletí kruciólní plodina, kterou představovala řepa cukrovka, je v EU dlouhodobě ve výrazné nadprodukcí. Z tohoto vývoje je patrné, proč EU po ČR vyžadovala tak razantní útlum výroby cukru. Taktéž produkce obilovin a másla se nachází nad hranicí, kterou je EU schopna zkonsumovat. Jedinou oblastí, kde by bylo možné uspět, je produkce hovězího masa. O tuto oblast samozřejmě budou mít zájem i ostatní členské země EU, tudíž prosazení je sice teoreticky možné, otázkou zůstává, nakolik však reálné. Budeme-li danou situaci simplifikovat, můžeme dojít k závěru, že EU naši zemědělskou produkci nepotřebuje, spíše naopak – potřebuje nalézt odbytí svých zemědělských přebytků.

Výdaje rozpočtu EU na společnou zemědělskou politiku

Výdaje rozpočtu EU na společnou zemědělskou politiku jsou třetím důležitým faktorem, který celkovou zemědělskou politiku a postavení ČR v rámci EU, ovlivňuje. Graf 8 ilustruje vývoj společné zemědělské politiky EU po dvacetileté období, tj. od roku 1988 do roku 2008.

Graf 8: Výdaje rozpočtu EU do zemědělství (Zdroj: Společná zemědělská politika)

Z výše uvedeného grafu můžeme vysledovat, že podíl výdajů na společnou zemědělskou politiku se postupně snižuje, z cca 68 % na současných cca 50 %. Podle Společné zemědělské politiky však se tento podíl snižuje rychleji než veřejné výdaje. Z Grafu č. 8 můžeme také vysledovat tu skutečnost, že výdaje na zemědělství celkem jsou z největší části tvořeny výdaji na rozvoj venkova a křivka výdajů na zemědělství celkem kopíruje křivku výdajů na rozvoj venkova. Tento podíl na celkových výdajích se však postupně snižuje. Naopak v průběhu let dochází ke zvyšování výdajů na podporu trhu, tyto se však pohybují ve výši cca 10 % celkových výdajů EU.

Dle dokumentu Společná zemědělská politika, vydává EU ročně cca 55 mld. EUR právě do oblastí dotací určených pro zemědělce. Celkově tato částka není v rámci EU nikterak alarmující, jedná se o cca 0,5 % HDP EU.

Diskuze

Česká republika podle Ministerstva zemědělství dostává z EU každoročně vyšší podíl dotací. V roce 2006 to bylo 33 mld. Kč, v roce 2007 36 mld. Kč a v roce 2008 40 mld. Kč. Ačkoliv tato situace může být pozitivně vnímána, je nutné však upozornit na skutečnost, že čeští zemědělci mají nárok na 50 % výše dotací, které získávají původní země EU. Sice dalších 30 % může českým zemědělcům přispět státní rozpočet ČR, ten však v roce 2008 počítá s dorovnáním ve výši 27 %. Celková suma toho, co mohou čeští zemědělci získat bude tedy výrazně nižší, než příspěvky jejich protějšků z původních členských států EU. Přesto však Ministerstvo zemědělství deklaruje, že účetnictví českých zemědělců od vstupu ČR do EU je každoročně v černých číslech. Dle současného ministra zemědělství, Petra Gandaloviče, by zemědělci měli každý rok vydělat 6 - 9 mld. Kč. Otázkou však zůstává, jak dokáží být čeští zemědělci s nižšími dotacemi dostatečně konkurenceschopní vůči zemědělcům rekrutujícím se z původních členských zemí EU.

Důležité je však upozornit, že prostředky z EU jsou zemědělcům vypláceny dle výměru obhospodařovaných pozemků, tj. znevýhodnění jsou chovatelé hospodářských zvířat. Mariann Fischerová-Boelová, evropská komisařka pro oblast zemědělství, naznačila, že by mělo v nejbližší době dojít ke změně přidělování dotací ve prospěch menších farem. Podle Ministerstva zemědělství tak ČR může přijít až o 40 % přímých plateb.

Přesto může být EU pro řadu českých zemědělských podniků vhodným zdrojem pro získání dotací. Mnohé jiné podniky jsou však právě díky směrnicím EU ve své činnosti příliš svazovány a regulace ze strany EU vnímají velmi negativně.

Vyjednávací pozice ČR je po analýze výše uvedených faktorů ve srovnání s řadou jiných zemí EU druhořadá. České zemědělství zaujímá velmi nízký podíl na zemědělské výrobě, nelze tudíž očekávat výrazné ústupky českým zemědělcům z EU, bude stále více sílit tlak Francie, Itálie, Španělska a Německa. Otázkou v EU spíše zůstává, „kam se zemědělskými přebytky“.

Čeští zemědělci v takové situaci mají jen několik málo možností, jak stávající stav zlepšit. Jednou nich je zvolit strategii diferenciací. Vzhledem k tomu, že není možné plošně snížit náklady produkce, je nutné se specializovat na realizaci takových produktů, které nejsou v EU běžně nabízeny, a kde je konkurence nižší. Další možností je obohatit nabídku na trhu o některou ze složek marketingu. Jednou z možných příležitostí je např. rozšířit současnou

nabídku doprovodných služeb. Ta je v českém zemědělství zatím nabízena jen v omezené míře.

Literatura:

1. Ministerstvo zemědělství. [citováno 8. května 2008]. Dostupný z: <http://www.mze.cz/>.
2. Businessinfo.cz. Společná zemědělská politika. [citováno 5. května 2008]. Dostupný z: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelska-politika-evropske/1000521/4234/>.
3. Finance.cz. Gandalovič: Zemědělci loni vydělali až 16 miliard korun. [citováno 5. května 2008]. Dostupný z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/143757-gandalovic-zemedelci-loni-vydelali-az-16-miliard/>.

Kontaktní údaje na autora – email:

Eva Tomášková

Department of National Economy, Faculty of Law, Masaryk University

Veveří 70, 611 80 Brno

eva.tomaskova@law.muni.cz